

MÁRCIUS 15. 1881-BEN

F A B Ó E D I T

K I V O N A T: Az 1881. esztendő március 15. megünneplésének idejére úgy tűnt, hogy az egykori 12 pontos követelés néhány tétele beteljesülni látszott, valamint alátámasztást nyert az a várakozás, hogy az akkor megindított folyamat, ha lassan is, de mégis megvalósul. S az 1867-es kiegyezéstől eltelt alig másfél évtized alatt felnőtt egy olyan fiatal nemzedék, amely tagjainak már fontosabb volt a reményteljes jövő, és amely jelentőségét a forradalmár és szabadságharcos hősök tettehez mérték. Ezért a március 15-i megemlékezéskor szakítottak a megszokott forgatókönyvvel, amelynél már nem a kegyeletes temetői kivonuláson és beszédeken volt a hangsúly, hanem a dicsőséges nap eredeti helyszínén rendezett múltidéző találkozón. A fiatalok már nem kívántak csak lehajtott fővel adózni az egykori példaképek előtt, hanem emelt fővel, büszkén idézték fel a nagy elődöket, akiknek tettei az ő feladatukat is kijelölték.

Az egyre gyarapodó sajtóanyag következtében a fentiek tükrében még a korábbi években szűkszávú, a tárgyilagosságot követő *Pesti Napló* is bőségesen tudósított a március 15-i nemzeti ünnepről és a hozzá tartozó eseményekről. A *Hon* kormánypárti sajtóként szintén beszámolt a megemlékezésekről és a kapcsolódó történekekről, de a vitázó felek láttán kifejezte kétségeit afelől, hogy vajon felismerik-e a történelmi lehetőséget. Az ellenzéki *Egyetértés* viszont nem annyira az ellentéteket emelte ki, hanem az egyeztetések folyamatát közvetítette, és jegyzőkönyvi hitelességű leírást adott a fővárosi ünnepségről, valamint a vidéki rendezvényeknek is tágabb teret biztosított. A kulturális sajtó (*Fővárosi Lapok*, *Vasárnapi Ujság*) nem foglalkozott olyan kimerítően a nemzeti ünneppel és az ahhoz kapcsolódó közéleti témákkal, mint a politikai napilapok, hanem az emlékezetet életben tartó memoáriródalom közlését, népszerűsítését helyezte előtérbe.

K U L C S S Z A V A K: öntudatosság, egykori dicsőséges helyszín, hősiesség, büszkeség, jövőkép

Az 1880-as évek fordulója egyértelmű változást hozott a közéletben. A nemzeti ünnepek története kapcsán kifejezetten érzékelhető, hogy az évfordulók köré szerveződő megmozdulásokban nemcsak jóval többen vesznek részt, hanem egyre határozottabban körvonalazódik azon véleményformálók szélesedő köre, akik elsősorban eszmei alapon kívánják hallatni hangjukat. Azaz eseménydússá és izgalmassá vált a közélet, amely a korabeli sajtó hasábjain is tükröződött.

Az 1879-es év márciusát a szegedi árvíz uralta, de mégis megemlékeztek a '48-as forradalom évfordulójáról. Az 1880-as márciusi nemzeti ünnep megünnepelését két tényező jelentősen befolyásolta: az egyik a kormányzat közigazgatási rendszerét érő kifogások, a másik pedig az országról alkotott külföldi kép. Ezért a kinti kapcsolatok felértékelődtek, hiszen a tiszai árvízkatasztrófa után érkező adományok bebizonyították, hogy milyen mozgósító ereje lehet a nemzetközi figyelemnek. Az 1881-es esztendőt pedig a nyár közepén esedékes választások tették fordulatosná, s a közelgő korteshangulat előszele megjelent a március 15-i megemlékezéseken is. Az éppen hatalmon lévő kormányerőket egyre gyakrabban támadták, amelynek következtében az amúgy is komoly tekintélyvesztéssel elszenvedő kormányzat egyre gyengébb lett.

Tehát a sajtóban minden oldalról nagy érdeklődés övezte a március 15-i ünnepségeket, s a hozzáfűződő témaköröket, vagyis a Petőfi-életmű sorsát, a Petőfi Társaság működését, Kossuth Lajos tevékenységét, az egykori honvédek helyzetét és a sajtóügyet. Az idős honvédek régóta húzódnó, megoldatlan ellátása az 1880. évben a király 50. születésnapja alkalmából rendeződni látszott, hiszen elvi döntés született anyagi támogatásukról, s az összeg felhasználása körüli viták pezsdítették fel a honvédegyleti gyűléseket. A magyar nyelv és a magyarosodás kérdése nem volt olyan élesen hangsúlyos, mint az előző évek márciusában.

Mérsékelten kormánypárti sajtótudósítások

Az 1881. esztendőben a korabeli politikai sajtóvilág pártállását továbbra is az Ausztriától való függetlenedés mértékének óhajtása határozta meg. Még a korábban tényközlésre törekvő, a politikai mértéktartást követő *Pesti Naplónak* is

az egyre sűrűsödő közéleti események bőséges és fontos híryanagot jelentettek ahhoz, hogy terjedelmesebb közleményekben foglalkozzon a történésekkel.

A napilap márciusi számainak egyik első, a szabadságharc emlékéhez kötődő híre egy emlékmű felállításáról szólt. Szokoly Viktor³⁷⁵ 1868-ban állította össze azt a neves illusztrátorok rajzaival díszített Honvédalbumot, amelynek bevételét jótékonyági célra szánta. Az összegyűlt pénz egy része a budapesti honvédegylet által kezdeményezett szabadságharcos emlékmű céljára is felajánlásra került, s a gesztus talán újabb lendületet adhat a régóta tervezett szobor megvalósításának, hiszen a főváros is napirendre tűzte a kérdést.³⁷⁶ Az egykori szabadságharcos honvédek helyzetében is fordulat állt be az 1880-ban megígért kormányzati támogatással. A napilap tudósításai szerint a honvédegyletek országos, fővárosi és vidéki szervezetei küldöttgyűléseken, társas vacsorákon vitatták meg az állami gondoskodás elfogadásának mikéntjét, ugyanis attól tartottak, hogy felszámolják menházukat és testületeiket.³⁷⁷ Bár méltányolták a részükre megállapított 45 ezer forintot, de be kellett látniuk, hogy ez csupán a menház működéséhez elegendő. A menhelyből kiszoruló idős katonák sokasága továbbra is az utcai koldulásból kényszerül fenntartani magát. Az értekezletekről szóló beszámolókból felszínre kerültek a szervezetek és a tisztségviselők közti torzsalkodások, amelyek megnehezítették a tárgyalásokat. A küldöttek végül is megegyeztek abban, hogy a menházuk felügyeletét csak részben engedik át az államnak, továbbá a megváltozott körülmények miatt módosítaniuk kellett működési szabályzatukat, valamint nem tágítottak azon követelésüktől sem, amely szerint az országgyűlés adja meg számukra az erkölcsi elismerést is. Méltóságuk megőrzésére irányuló kitartásukat az egyik indítványuk bevezető sorai is tükrözték.

375 Szokoly Viktor (1835–1913) földbirtokos, író, újságíró.

376 A szabadságharcos emlékoszlopa a fővárosban. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 9. [2].

377 Az egyesült budapesti 1848/49-iki honvéd-egylet. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [2].; A buda-óbudai honvédegylet. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [2–3].; A honvédgyűlés. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [3].; A honvédgyűlés. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 14. [2].; A honvédgyűlés. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [6].; Az 1848/49-ki honvédek orsz. gyűlése. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1881. március 15. [1–2].; A honvédgyűlés. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 16. [1].

„Az 1848/9-iki honvédek a haza- és szabadságszeretet lángjától hevitve teljesítették kötelességüket. – A történet lapjai említik tetteiket, s a haza újbóli feltámadása hősiességük, megtörhetlen kitartásuk örök emléke. A nemzet feladata, gondoskodni a hadjáratban rokkantakká, a kor előhaladásával keresetképtelenné vált, vagy elszegényült harcosairól; tiszteletben tartani az élőket, hogy a példán okuljon az utókor.”³⁷⁸

A nemzeti ünnep felé közeledő *Pesti Napló* közvetítésében kedvező visszhangra talált az előző évek egyik vezető kérdése: a magyar nyelvhasználat, amelynek kiváló példája a pozsonyi tűzoltók 1880. évi közgyűlésének társadalmi visszhangja. Az eseményt egyrészt a magyarok iránti általános rokonszenv kísérte, másrészt viszont a városi polgárság maga számára is megfogalmazott egy általános következtetést, hogy saját érdekükben – az anyanyelvük mellett – mindenképp hasznos ismerniük a törvényhatóságoknál is előnyben részesített magyar nyelvet.³⁷⁹ A napilap közleményei kitértek arra, hogy az egykori 12 pontos követelések élén álló sajtó napszámosságainak élethosszig tartó anyagi biztonsága érdekében szőtt tervek is a megvalósulás szakaszába értek, ugyanis 1881 márciusában a szakmai egyesületük már a hírlapírók nyugdíjintézetének alapszabályait tervezte elfogadni.³⁸⁰ Petőfi emlékezetét idézte az előző évben elhunyt másod-unokatestvére, Orlai Petrich Soma³⁸¹ házának szomorú sorsának híre, ugyanis az ingatlant elárverezték.³⁸² A továbbiakban a nemzet nagy költőjének szellemi örökségét vállaló Petőfi Társaság havi felolvasóulése ugyancsak a hó közepére esett, amikor is az érdeklődők meghallgattak egy esztétikai értekezést az öltözködés történetéről, amely után még néhány költeményt szavaltak el.³⁸³ Azonban a Bécsben készülődő március 13-i megemlékezés hírére még

378 A honvédgyűlés. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 14. [2].

379 Pozsony város és a magyarság. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1881. március 11. [2].

380 A magyar hírlapírók nyugdíjintézetének. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [2].

381 Orlai Petrich Soma (1822–1880) festőművész, a történeti festészet képviselője, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat vezetőségi tagja. Élete vége felé feljegyezte a Petőfi Sándorral kapcsolatos adatokat.

382 Orlay S. háza. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [2].

383 A Petőfi-társaság gyűlése. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 14. [2].

a *Pesti Napló* szerkesztősége is felkapta a fejét,³⁸⁴ s közreadta utólagos értesülését, miszerint a halványuló bécsi forradalom emléke feléledt, olyannyira, hogy a rendőrség esetleges tüntetésekre is felkészült.³⁸⁵ Bár a temetői koszorúzásokon tömeges volt a részvétel, mégsem volt rendbontás, majd az ünneplő fiatalok később egy vendéglőben találkoztak, ahol a beszédeket a rendőrség megakadályozta, a társaság pedig csendben feloszlott.

A fővárosi ünnepség szervezésében is voltak szokatlan fordulatok. Az 1848-as forradalom 33. évfordulója az addigi megemlékezések menetének újragondolására készítette a szervezőket. Korábban rendszerint kivonultak a Kerepesi úti temetőbe, ahol a hősök sírja mellett idézték fel a dicső napokat, azonban ez alkalommal a Nemzeti Múzeum kertjét szemelték ki. A *Pesti Napló*ban az egyetemi ifjúság március 15-i hírharangja már érzékeltette, hogy a tervezett ünnepség akadályokba ütközik, ezért a szervezők este megbeszélést tartottak.³⁸⁶ A lap reggeli kiadása már tartalmazta a tanácskozás részleteit: a belügyminiszteri posztot is viselő miniszterelnök, Tisza Kálmán támogatását nem bírják, a múzeum igazgatója, Pulszky Ferenc³⁸⁷ kérvényükre elutasítóan válaszolva úgy érvelt, hogy a kert pázsitja nem alkalmas arra, hogy ott népünnepély tartassék.³⁸⁸ Volt, aki sajnálta, hogy akadnak olyanok, akik a megemlékezést politikai vagy pártünnepnek tekintik, és volt, aki kijelentette, hogy a jeles évforduló nem a kegyelet, hanem a szabadság napja, s mindemellett örömmel fogadták a munkások csatlakozását. Végül is megállapodtak abban, hogy az országgyűléshez fordulnak, s ezért Irányi Dánielt³⁸⁹ keresik fel. A képviselő pedig személyesen Tisza Kálmánnal egyeztetett egy másik helyszínről, a megoldásra nyitott miniszterelnök azonnal hívatta a rendőrfőnököt, s megszületett az engedély az Egyetem téri helyszínre.³⁹⁰

384 Március 13-ika Bécsben. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [2].

385 Március 13-ka Bécsben. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1881. március 14. [2].

386 Március 15-ének. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1881. március 11. [2].

387 Pulszky Ferenc (1814–1897) politikus, régész, műgyűjtő, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, befolyása miatt a kor „kultúr pápájaként” emlegették.

388 Március 15-ének megünneplése. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 12. [2].

389 Irányi Dániel (1822–1892) ügyvéd, politikus, publicista.

390 Március 15. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [3].

A *Pesti Napló* az előző évek szerkesztőségi gyakorlatához képest szokatlannul, a március 15-i napon egy történelmi eszmefuttatást jelentetett meg a nevezetes nap jelentőségéről az ókortól kezdve az ezeréves magyar múlton keresztül – némi kormánykritikus éllel.³⁹¹

„A szabadság most is a régi, csak az emberek változtak. Azok az emberek, kik most vallják elvül a szabadságot, azt nem szeretik és szavaik hamisak.

Hanem a nemzet minden márczius 15-én megünnepeli a magyar szabadság születése napját. Mert a nemzet igazán szereti a szabadságot.

Megilleti az ifjakat, hogy e napon örüljenek, buzduljanak és a szabadság mártírjainak sirjait megkoszoruzzák: övék a szabadság ideálja és a nemzet jövője. O[!Ő]k csak úgy lehetnek boldogok, a nemzet csak úgy lehet nagy, ha szabad.

Emeljen a nemzet oszlopot a szabadságnak, szépet, nagyot, dicsőt, méltót az eszméhez és önmagához. Álljon e szobor a szabadságtéren. Legyen rá írva, hogy ezer esztendővel ezelőtt elfoglalta e hont egy nemzet, mely nem hódolt senkinek és nem ismert maga felett kényurat, hanem szabadon született minden fia és szabadon választott vezért követett, Árpádot. Azután alkotmányt szerzett magának Pusztá-Szeren. Azután nem hűbérbe kapta a királyi koronát a német császártól, hanem maga ura volt mindig. Jogait és szabadságait arany-bullában megírta, királyait esküvel kötelezte. Élete árán védelmezte hazáját és szabadságát, mindenki ellen, a ki megtámadta, századról-századra. Fegyvere volt a törvény és a kard s Isten vele volt, mert el nem hagyta. Most se parancsoljon neki s neki, mert Magyarország szuverén és minden polgára egyenlő és szabad. Így éljen másik ezer esztendeig és a szobor álljon és hirdesse a nemzet szabadságát a késő utókornak és minden idegennek, ki utját erre veszi.”

391 Márczius idusa. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [1–2].

Az írás a továbbiakban támogatta a fővárosi honvédelemlékszobor felállítását. Az újság belső oldalain a sajtószabadság és a hazaszeretet jegyében állította példaképpül Neményi Ambrust, aki kiállt az országot és népet ért igazságtalanságok és hazugságok ellen, ugyanis a német sajtóban folytonosan szidták, és túlzottan rossz színben tüntették fel a magyarokat, s ennek kívánt gátat vetni újságíró társuk.³⁹² A pancsovai hírlapírók is elítélték a német lapokat, s szolidaritásuk jeleként kifigurázták a német szaktársakat.³⁹³ Az újság felhívta a figyelmet, a hírlapírók rokonszervezete, az Írók és Művészek Társaságának a hónap végén várható közgyűlésére.³⁹⁴ Majd a lap közzétette a március 15-i ünnepség szervezőinek felhívását, mely tájékoztatta a nagyközönséget, hogy „a magyar nemzet szabadságünnepé” az Egyetem téren kezdődik délután három órakor.³⁹⁵

„E napon hangzott el az első szabad szó, e napon vivotott ki a sajtó szabadsága, e napon nyílt meg az eszme harczosa előtt az önkény börtöne! Századok munkája, véráldozatok eredménye más népeknél: ez egy napnak békés diadala a magyar nemzetnek. Nincs nép, mely ehhez hasonló nappal dicsekedhetnék történetében; és ha mégis minden nemzet megünnepeli szabadságának kivívását, ne ünnepeljük-e meg mi, kik kiválóan a szabadság előharczosainak tekintetünk, ne ünnepeljük-e meg oly fénnyel, mely méltó e nap emlékéhez, mely méltó a magyar nemzethez? Az egyetemi ifjuság maga részéről mindent elkövet, hogy ne muljék el e nap megemlékezés nélkül. [...]

Ne maradjon el tehát ez ünnepélyről senki sem, kinek kebléből a honzserelem és szabadság iránti lelkesedés még ki nem halt és tegyük márczius 15-ét oly nemzeti ünneppé, mint a mily kincse a magyar nemzetnek a szabadság!”

392 A sajtó és a kormány. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [5].

393 A magyar hírlapírók. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [2].

394 Az írók és művészek társasága. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [2].

395 Márczius 15. Felhívás a testvéregyetem ifjuságához és a főváros polgáraihoz. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [5].

Az Egyetem tér már délre díszben pompázott: a házakra és az ablakokba nemzeti színű zászlókat és drapériákat tettek ki, vagy szép szőnyeget lógattak ki, a kapukra vörös bársony került ugyancsak nemzeti színű szalaggal vagy babérral.³⁹⁶ A nemzeti ünnep másnapján részletes beszámoló elevenítette meg a rendhagyó megemlékezést.³⁹⁷ A rendőrség választotta el a meghívott vendégektől a közönséget, a belső körbe megérkeztek az egyetemisták, a munkáspárt képviselői, az országgyűlés egyes politikusai és az idős honvédek egyletéből néhányan. A *Himnusz* eléneklésével kezdődött a műsor, melyet Petőfi *15-dik március, 1848* című verse követett, ekkor feltűnt Táncsics Mihály,³⁹⁸ akit nagy tisztelettel fogadtak. Majd az ünnepi beszéd hangzott el, amelynek történelmi felütése hasonlított a *Pesti Napló*ban megjelent gondolatokra.

„Harminczhárom év választ el bennünket, mondá, amaz örökké emlékezetes naptól, midőn a szabadság és honszeretet lánglelkű dalnokának ajkairól elhangzottak a nagy eskü szavai: A magyarok isteneré esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk.

A felébredt honszerelem, a megénekelt szabadság nyomán tettek értenek, melyek példa nélküliek a világtörténet lapjain.

Más nemzetek történetében is találunk napokat, melyeket a szabadság eszméjének diadala szentesített meg és tett feledhetetlenné. Rómában márczius idusán dőfte le Brutus³⁹⁹ Caesart,⁴⁰⁰ jótévőjénél jobban szeretvén a szabadságot. Franciaországban a Bastille bevételének évfordulója a szabadság nemzeti ünnepe. De mindkét napot vér fertőztette meg. 1848. márczius 15[-]én a magyar nemzetnek először sikerült megoldani a politikai problémák legnagyobbikát, [...] mert e napon össze tudta egyeztetni a két legnagyobb földi jót; a szabadságot és békét; [...] az emberi szellem legmagasztosabb diadalát ülte pusztán szellemi fegyverek által: a szabadság diadalát.”

396 A márczius 15-iki ünnepély alkalmából. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1881. március 15. [2].

397 Márczius 15-ike. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 16. [2].

398 Táncsics Mihály (1799–1888) író, publicista, politikus.

399 Brutus, Marcus Iunius (Kr. e. 85–42) római politikus, összeesküvő, Julius Caesar egyik gyilkosa.

400 Caesar, Julius Caius (Kr. e. 100–44) római hadvezér, államférfi és politikus.

A szónok utalt a 12 pontra, a gyászos időket metaforikus ködbe burkolta, s jelenükre térve hangsúlyozta, hogy az ő boldog nemzedékének kötelessége emlékezni, nemzeti ünnepé tenni e napot, az eszmét beteljesíteni, és mindezt minél szélesebb tömegek bevonásával kívánta elérni. Végezetül idézte Vörösmarty Mihálytól⁴⁰¹ a *Gondolatok a könyvtárban* híres versszakát.

„Mi dolgunk a világon? küzdeni
Erőnk szerint a legnemesbékért.
Előttünk egy nemzetnek sorsa áll.
Ha azt kivittuk a mély sülyedésből
S a szellemharczok tiszta sugaránál
Olyan magasra tettük, mint lehet,
Mondhatjuk, térvén őseink porához:
Köszönjük élet, áldomásodat,
Ez jó mulatság, férfi-munka volt.”

A szónoklat után elszavalták Petőfi *Nemzeti dalját*, a tömeg egyöntetűen visszhangozta az „esküszünk”-et, majd felcsendült a *Szózat*. Az ünnepség végén az éljenző sokaság – úgy, ahogy 33 évvel azelőtt – vállán vitte Táncsicsot a kocsijához, az ifjúság pedig Kossuthot emlegetve, a *Kossuth-nótát* énekelve szétszéledt. A rendezőség a sajtó útján értesítette az érdeklődőket, hogy a bécsi magyar akadémiai kör, a szabadkai fiatalok, a lemergi egyetemisták és egy marosvásárhelyi szerkesztőség táviratilag üdvözölte az ünneplőket.

A *Pesti Napló*nak még módjában volt két vidéki megemlékezésről is részletebben beszámolni.⁴⁰² Arad városában hosszú idő óta ekkor rendeztek fényes ünnepséget: fellobogózták a középületeket, a templomokat, a magánházakat. A városháza díszterme teljesen megtelt a vendégekkel, akiket a honvédegylet vezetője köszöntött, elénekelték a *Himnusz*t, meghallgatták az emlékbeszédet és a *Nemzeti dalt*, zárásként felhangzott a *Szózat*, s a megjelentek a *Rákóczi-in-*

401 Vörösmarty Mihály (1800–1855) költő, író, ügyvéd, a Kisfaludy Társaság tagja és a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

402 Március 15-ke vidéken. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 17. [2].

duló taktusai mellett távoztak. A társaság este vacsorára gyűlt össze ismét, pohárköszöntőket mondtak, s elküldték Kossuthnak az elmaradhatatlan táviratot. Nagyváradon a jogi akadémián kezdődött az ünnepség a *Himnusszal*, amit emlékbeszéd és vers követett, végül felcsendült a *Szózat*, majd kivonultak a honvédsírokhoz, ahol szónoklatokat tartottak, és este pedig a 48-as párt szervezésében bankettet adtak. A napilap aznapi, esti kiadásába még bekerült a kolozsvári és a magyaróvári megemlékezésekről szóló értesülés.⁴⁰³

Kormánypárti sajtótudósítások

A *Hon* kormánypárti újságként természetesen támogatta a központi intézkedéseket, de 1881-ben tágabb teret adott az ellenvéleményeknek is, amelyek a márciusi nemzeti ünnep kapcsán az eddig szemlézett témakörök tekintetében inkább közjogi és hadászati jellegűek voltak. A lap a kiegyezés óta végig kiállt a forradalomért és a szabadságért harcoló egykori honvédek érdekeiért, s amelyre végre megoldást kínált a kormányzat. S ahogy a *Pesti Napló*, úgy a *Hon* is tudósított az érintett honvédegyletek tanácskozásairól, igaz, talán egy kicsit részletesebben és érzékletesebben.⁴⁰⁴ Az egyre jobban napvilágra kerülő szervezeti és személyes ellentétekkel is terhelte, körülményesen óvatos döntéshozatali folyamat aggodalommal töltötte el a szerkesztőiséget, és félt, hogy a hosszas viták és megfontolások miatt nem tudnak megegyezni a hivatalos fórumokkal, s a kiábrándulásra okot adó véleményt címlapon tették közzé.⁴⁰⁵

A napilapban is terítékre került a szabadságharc szobrának kérdése.⁴⁰⁶ A honvédegyleti vezetők egyike felhívta a figyelmet arra, hogy a Szokoly-féle

403 A március 15-két. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1881. március 17. [2].

404 A budai és ó-budai 1848/9-ki honvédegylet. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 2. [2].; A régi honvédek országos központi bizottsága. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 4. [3].; A f. hó 15-én tartandó honvéd országos gyűlés., A budapesti honvédegylet., A honvédegyletek központi választmánya. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 10. [3].; A honvéd menedékházról. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [5].; Az országos honvéd-gyűlés. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 15. [1].

405 [Visi Imre] V. I.: Budapest, március 15-én. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 15. [1]. – Visi Imre (1852–1889) író, publicista, szerkesztő, országgyűlési képviselő.

406 A szabadságharcz emlékoszlopa fővárosunkban. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 9. [3].

1868-as *Honvédalbum* gyűjtéséből tíz évvel korábban a fővárosnak adományozott összeghez tartozó rendelkezés lejárt, azaz ha 1878-ig emlékoszlop létesül, akkor a pénzt költsek arra, de ha ez nem valósulna meg, akkor bocsássák a honvédmenház rendelkezésére. Időközben mások sokkal tekintélyesebb summát gyűjtöttek erre a célra, de még így sem volt elegendő az emlékműre. A döntés a fővárosi közgyűlés kezében volt.

Az emlékmű egyéb szempontból is fontos volt, ugyanis a szabadságharc leverését nehezen tudta feldolgozni a nemzet, a közvélemény. 1848 szellemének életben tartásához hozzátartozott a tárgyi emlékek számbavétele és az egykor történetek felidézése. A felbukkanó ereklyékről *A Hon* hasábjai is hírt adtak, úgymint Kossuth Lajos országgyűlésen használt tintatartója,⁴⁰⁷ vagy szintén Kossuth szabad-lovascsapatának zászlója, amit a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója szerzett meg.⁴⁰⁸ A szerkesztőség ugyanígy közérdeklődésre méltónak tekintette azt, hogy Petőfi mellszobra elkészült,⁴⁰⁹ és egy másik Petőfi-szoborra gyűjtenek Aszódon,⁴¹⁰ de adakoztak Orlai Petrich Soma síremlékére is.⁴¹¹ A napilapban tudatták, hogy Perczel Mór,⁴¹² volt honvédtábornok versben készül megírni emlékeit,⁴¹³ és a Marosvásárhelyen kiadásra kerülő *Bem-album*ból közreadták Teleki Sándor⁴¹⁴ visszaemlékezését az 1848. december 25-i, kolozsvári napról,⁴¹⁵ valamint a hirdetési oldalakon szerepeltették Kossuth nem sokkal azelőtt megjelent művét is.

407 Kossuth tintatartója. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 17. [3].

408 A szabad-lovascsapat zászlója. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 22. [2].

409 Művészi hírek. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 18. [2].

410 A Petőfi-szobor javára. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 25. [3].

411 Síremlék Orlay Somának. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 19. [3].

412 Perczel Mór (1811–1899) földbirtokos, honvédtábornok, országgyűlési képviselő.

413 Perczel Mór. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 18. [2].

414 Gróf Teleki Sándor (1821–1892) 1848–1849-es szabadságharcos katona, honvédezredes, olasz tábornok, főrendiházi tag, a Petőfi Társaság tagja. Gyermekkorában egy ideig Táncsics Mihály is a nevelője volt.

415 Teleki Sándor: Kolozsvártt, 1848. december 25-én. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 27. [5]. – *A Bem-album* 1884-ben jelent meg Kerekes Sámuel szerkesztésében a marosvásárhelyi Református Kollégium nyomdájában. – Kerekes Sámuel (1847–1895) tanár, publicista.

Az előző évben, 1880 márciusában Kossuth feljegyzéseinek angol és német nyelvű kiadása vonta magára a sajtó figyelmét, de a levelek az év folyamán *Ira-taim az emigrációból* címmel, az Athenaeum Kiadónál két kötetben jelentek magyarul is. A mű sarkalatosabb fejezeteit, mint a Pragmatica Sanctióról írottakat megtárgyalták a kormányközeli sajtóban is.⁴¹⁶ De a szerkesztőség – természetesen – helyt adott az egykori államfő álláspontjának helyességét megkérdőjelező elemzésnek is.⁴¹⁷ Nemcsak a kiegyezés körüli jogértelmezés, hanem a Kossuth–Görgei-ellentét is kiújuló vita tárgya volt. Így volt ez 1881 márciusában is, mert *A Hon* e témakörben közreadta egy Angliában élő egykori katonatiszt levelét, amely szerint az akkori orosz csapatokkal megerősített túlerővel szemben a Kossuth által tüzelt lelkesedés már kevés volt, Görgei pedig az adott helyzetben elfogadható módon döntött.⁴¹⁸ Az ünnep felé közeledve viszont kapóra jött a szerkesztőségnek Klapka György,⁴¹⁹ volt honvédtábornok nyílt levele, amelyben elhatárolódott az *Egyetértéstől*. Klapka kijelentette, hogy félremagyarázták állásfoglalását, hiszen ő maga az a hazafi, aki az ország függetlenségéért és alkotmányosságáért bármikor harcba száll, de egyébiránt, el tudja fogadni az érvényes közjogi alapot, amely megfelel az 1849-es függetlenségi nyilatkozat vonatkozó passzusának.⁴²⁰

„A magyar nemzet belépven mint független és önálló állam az európai népek családjába, elismeri egyuttal, hogy mindazon népekkel, melyek azelőtt vele egy uralkodó alatt voltak egyesítve, békében és jó szomszédságban kíván élni és szilárdul el van határozva, hogy velük barátsági szerződések által szövetkezzék.»

416 Kossuth a pragmatika szankcióról. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 14. [1–2].

417 Salamon Ferenc: Mi az a „Pragmatica Sanctio” az 1867-iki törvényben? *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 20. [1–2]. – Salamon Ferenc (1825–1892) történész, esztéta, színikritikus, műfordító, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

418 Duka Tivadar: Még egyszer Kossuth–Görgei. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 24. [2]. – Duka Tivadar (1825–1908) orvos, honvédszázados, a brit hadseregben őrnagy, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

419 Klapka György (1820–1892) honvédtábornok, helyettes hadügyminiszter.

420 A Kossuth–Görgei-ügyben. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 12. [1].

A *Honban* Klapka írása abban a három nappal korábbi, ünneplésre hangoló lapszámban jelent meg, amelynek vezércikke az egykori március 15-ét idézte fel.⁴²¹ A szerző – vélhetően Jókai Mór – vázlatosan áttekintette a „tüneményes nap” fordulatait, és összefoglalta jelentőségét:

„Fölszabadult a nép, a föld, a szó, a sajtó; eggyé lett a nemzet az ország; urrá lett a magyar saját földén. Hasztalan akarják tagadni, soha ilyen valódi ur nem volt a hazájában a magyar nemzet, mint jelenben; s csak esze és szive tanácsán kell járnia, nem az álmai és az epéje szerint, hogy uralma növekedő, tökéletes, befejezett legyen.

A mai kor fiatalságának nem kell már ez eszméért sem vérét ontani, sem húsz évig bujdosni a pusztában, a míg a tettek ígéret földére eljut; [...]

Volt idő, midőn a merész szó is nagy tettek értékével birt; mai nap a leg-szerényebb körben működő tetterő is többet ér a legnagyobb szavaknál.”

Azonban a visszatekintés a figyelmeztetés szándékával kitért egy olyan részletre, amelyet akkor is, és korokban is messzire el kell kerülni. Történt ugyanis, hogy a „márciusi ifjak” 15-e után néhány nappal „elszörnnyedve” vették észre, hogy a munkások népgyűlést hívtak össze a Nemzeti Múzeum kertjébe, mert nem elégedtek meg a szabadsággal, és kommunizmust akartak, s a gyülekezet kis híján elsöpörte a forradalom vezéralakjait, de szerencsére megjelent egy tekintélyes és termetes közszereplő, akinek sikerült lehűteni a kedélyeket. A cikkíró azonban három évtized múltán már nagyvonalúan tekintett a kellemetlen epizódra, és a munkás mozgalmároknak is megadta az emlékezés kegyeletét.

A *Hon* is beszámolt a fővárosi fiatalság ünnepségének tervezett helyszíne körüli bonyodalmakról, bár a múzeum igazgatójának elutasító levelét úgy ismertette, hogy az engedély megadatott ugyan, de nem kivitelezhető, mert

421 [Jókai Mór:] Egy öreg a márciusi fiatalok közül: Emlékezés márczius 15-ikére. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 12. [1].

a kerti pázsit erre nem alkalmas.⁴²² A lap tudatta továbbá, hogy a szervezők örömmel látják a munkásokat a rendezvényen, de nem kívántak velük együtt vonulni. Később tájékoztatták az olvasókat, hogy az egyetemisták megállapodtak a megemlékezés forgatókönyvében, valamint hogy a rendről az egyetemi polgárság és a rendőrség gondoskodik, az Egyetem teret feldíszítik, s oda pedig emelvényt is állítanak.⁴²³ Valamint a szervezők felkérték az ott lakókat, hogy az ablakaikat díszítsék fel, és az ehhez szükséges kellékeket biztosítani tudják, s mindemellett nem utolsósorban minél nagyobb részvételre buzdították a fővárost. A szerkesztőség megosztotta az egykori osztrák forradalmi napok nevezetes alakjának, Anton Fűster halálhírét.⁴²⁴ A lap közleményeiben a veszteségek között felsorolva olvasható az a nekrológ, amelyik Ragályi Nándorról⁴²⁵ szólt, aki az élők sorából akkor távozott, és a nagy idők egyik harcos-politikus tanúja volt.⁴²⁶

A *Hon* március 15-én megjelenő ünnepnapis lapszámának elejét egy tragikus külpolitikai esemény töltötte ki, ugyanis két nappal korábban, március 13-án meggyilkolták II. Sándor⁴²⁷ orosz cárt. Így a lap a belső oldalaira szorult a nemzeti ünnep, s mivel még nem rendelkezhetett új részletekkel, ezért közzétette a rendezvény felhívását.⁴²⁸

„»Felhívás a testvéregyetem ifjúságához és a főváros polgáraihoz. Márczius 15-ike a magyar nemzet szabadságünnep! Évfordulója e nap az 1848-diki év legnagyobb napjának, melyen ujjászületett a magyar nemzet, a szabadság eszméjének diadala által. E napon hangzott el az első szabad szó, e napon vivatott ki a sajtó szabadsága, e napon nyilt

422 Márczius 15-ikét. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 12. [3].

423 Az egyetemi ifjúság. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 14. [2].

424 Dr. Fűster Antal. uo. – Fűster, Anton (1808–1881) teológus, pedagógus, országgyűlési képviselő, táborigazgató. 1848-ban az akadémiai légión táborigazgatója és parlamenti képviselő. 1849-ben Amerikába menekült, és csak 1876-ban tért vissza.

425 Ragályi Nándor (1814–1881) földbirtokos, politikus, országgyűlési képviselő, az 1848–1849-es szabadságharc idején a hadsereghez tartozó feladatokkal ellátott kormánybiztos.

426 Ragályi Nándor. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 29. [1–2].

427 II. Sándor (1818–1881) orosz cár.

428 Márczius 15-ike. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [3].

meg az eszme harczoza előtt az önkény börtöne! Századok munkája, véráldozatok eredménye más népeknél: ez egy napnak békés diadala a magyar nemzetnél. Nincs nép, mely ebhez hasonló nappal dicsekedhetnék történetében; és ha mégis minden nemzet megünnepli szabadságának kivívását, ne ünnepeljük-e meg mi, kik kiválóan a szabadság előharczosainak tekintetünk, ne ünnepeljük-e meg oly fényvel, mely méltó e nap emlékéhez, mely méltó a magyar nemzethez! Az egyetemi ifjúság maga részéről mindent elkövet, hogy ne muljék el e nap megemlékezés nélkül. Eltérőleg az eddigi szokástól, benn a város kebelében az egyetemtéren, kedden márczius hó 15-én, d. u. 3 órakor tartja meg a szabadság kivívásának emlékűnnepét. Méltó fényt azonban ez ünnepélynek csak az egyetemi ifjúság és a fővárosi polgárság tömeges megjelenése adhat. A rendező bizottság bizton hiszi, hogy mind az ifjúság, mind a polgárság nem mulasztja el e napon megjelenése által szabadságszeretetének minél nagyobbyszerű kifejezést adni s eképp bizonyóságot tenni arról, hogy ama nemzedéknek, mely márczius 15-ét a magyar történet legfényesebb napjává tette, nem méltatlan utódai. Ne maradjon el tehát az ünnepélyről senki sem, kinek kebeléből a honszerelem és szabadság iránti lelkesedés még ki nem halt és tegyük márczius 15-ét oly nemzeti ünneppé, mint a mily kincse a magyar nemzetnek a szabadság!«”

A szerkesztőség által nyilvántartott fontosabb ünnepnapi események között szerepelt az ifjúság Egyetem téri megemlékezése.⁴²⁹ A felsorolásba bekerültek a honvédegyletek és a különböző társaskörök rendezvényei. A lap aznapi esti kiadása összefoglalta a Petőfi Társaság felolvasóülésén elhangzottakat.⁴³⁰

A *Honnak* a történelmi évforduló másnapján közölt tudósítása a fővárosi ünnepségről sokkal vázlatosabb volt a *Pesti Napló*énál, bár tartalmazott minden lényeges elemet a Monarchia más területéről (Bécsből, Szabadkáról, Lemberg-

429 Napirend m[á]rcz. 15-én. uo.

430 A Petőfi társaság. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. márczius 15. [1].

ből, Marosvásárhelyről) érkezett üdvözlő távirati értesítésekkel együtt.⁴³¹ A napilap az esti kiadásában helyhiányra hivatkozva csupán felsorolta a magukról hírt adó rendezvények városait, Debrecent, Kolozsvárt, Ceglédet, Kecskemétet, Gyöngyöst, Aradot, Mátészalkát, Hajdúböszörményt és Szarvast, és egy-egy mondat erejéig kitért a kolozsvári, ceglédi és kecskeméti eseményekre.⁴³² Az aradiak rendezvénye viszont olyan nagyszerű lehetett, hogy később még a kormánypárti újság is beszámolt róla.⁴³³

A szerkesztőség viszont gyakrabban és kimerítőbben foglalkozott a – történelmi napon is követelt – sajtószabadság megerősödésének újabb fejezetével, a hírlapírók nyugdíjintézetével, és a hó végén már célegyenesbe kerültek az egyeztetések ahhoz, hogy az intézmény valóban felálljon.⁴³⁴ A lap megosztott egy, az újságíró presztízsét illusztráló adomát, azaz milyen „értékes” lehet egy újságíróval való beszélgetés.⁴³⁵ Történt ugyanis, hogy egy párizsi újságíró szegény gyerekek részére adományt gyűjtő körútja elején meglátogatta Alphonse Rothschild bárónét,⁴³⁶ aki annyira élvezte a társalgást, hogy ottmarasztalta vendégét, és ezért cserébe megtoldotta eredeti adományát annak több mint tízszeresével, amivel így összejött a gyűjtésben megcélzott összeg egésze. Azonban a napilap márciusi számai nem tárgyalták – a *Pesti Naplótól* eltérően – a német lapoknak a magyarokkal ellenséges alapállását, viszont közölte a pancsovai (Pančevo, Szerbia) újságíróknak a magyarországi kollégákat, azaz a tisztességes hírközlést pártoló levelét,⁴³⁷ valamint közzétette a pancsovai polgárok kíván-

431 Márczius 15-ikét. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 16. [3].

432 Márczius tizenötödikét ... *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 16. [2].

433 Márczius 15-ikét. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 17. [3].

434 A hírlapírók egyesülete. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. február 28. [1–2]; A »Hírlapírói egyesület«. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 4. [3]; A hírlapírói nyugalmi intézet. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [3]; A hírlapírói egyesület. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 17. [3]; A hírlapírói kör albizottsága. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 23. [1]; A hírlapírók egyletének. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 25. [3]; A magyar hírlapírók nyugdíjintézete. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 30. [2].

435 Egy csevegés ára. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 23. [1–2].

436 Báró Rothschild, Alphonse de (1827–1905) műgyűjtő, jótékonykodó, a bankárcsalád tagja, akinek felesége az unokatestvére, Leonora de Rothschild (1837–1911) volt.

437 A hírlapírók egyletének válaszmánya. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [3].

ságát, miszerint „a sajtó- és a szólásszabadságot” terjesszék ki a városra is.⁴³⁸ A korabeli magyar sajtó lakosságárányosan a nemzetközi összehasonlításban is megállta a helyét, mint ahogyan azt id. Szinnyei József⁴³⁹ is kimutatta az angol és az olasz hírlapi statisztikákat áttekintő elemzésében – a hazai adatok az olaszországiakkal mutattak hasonlóságot.⁴⁴⁰

Az újságírók közössége és a Magyar Írók és Művészek Társasága között nagy volt az átfedés. A szoros kapcsolatra Jókai Mór, *A Hon* főszerkesztő-tulajdonosának személye is rávilágít, akit – többek között – a hírlapírói egyesület 1881. február végén erősített meg elnöki tisztében,⁴⁴¹ s emellett a művészek szervezete pedig „örökös tiszteletbeli elnökké” választotta március végi közgyűlésén.⁴⁴² A lap természetesen közvetítette a művészi kör működését.⁴⁴³ A Társaság vezető tisztségviselője elégedetten tekintett vissza tevékenységükre, mivel szervezetük szilárd alapjainak legfrissebb bizonyítéka a hírlapírói nyugdíjintézet megalakulása, hiszen az újságírók szakmai testülete tőlük vált ki. Az eredmények között a titkár felemlgette Petőfi Sándor szülőházának megvásárlását, az irodalmi élet fellendülését, és kiemelte a magyarosodási folyamatot.

A Honban 1881 márciusában időről időre feltűnt a magyarosodás kérdése. A szerkesztőség először egy amerikai német nyelvű lapvéleményt ismertetett, amely szerint a magyarok nemzeti igényeinek méltányosságát külön alátámasztja az a tény, hogy „a nagy turáni nép-család élén állanak”.⁴⁴⁴ Később a lap beszámolt arról, hogy az arisztokrácia magas katonai tisztséget betöltő tagjai is magyar nyelvórákat vesznek.⁴⁴⁵ Azonban a kormánypárti újság javára írható,

438 A pancsovai journalisták. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 28. [2].

439 Id. Szinnyei József (1830–1913) bibliográfus, könyvtáros, irodalomtörténész, lexikográfus, a Magyar Történelmi Társulat alapító tagja, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, a Petőfi Társaság tiszteletbeli tagja.

440 Id. Szinnyei József: Nagy-Britannia és Olaszország hírlapirodalma. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 27. [1].

441 A hírlapírók egyesülete. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. február 28. [1].

442 Az írók és művészek társasága. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 28. [1].; Jókai Mórt. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 29. [1].

443 Az írók és művészek társasága. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [3].; Az írók és művészek társasága. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 27. [3].

444 A magyarosodás kérdéséről. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 3. [3].

445 A magyar nyelv hódítása a magasabb körökben. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 8. [3].

hogy a felhívta az ország vezetésének figyelmét a lelkiismeretlen gőzhajózási ügynökökre, mert az amerikai kivándorlásra csábított, becsapott magyarok sorsa a mérhetetlen nyomor, hiszen nincs munkájuk, ennivalójuk, otthonuk.⁴⁴⁶

A nemzetiségi kérdések mentén a környező országok egyikében, Romániában érdekes fejlemény kapott sajtóvisszhangot. Románia fel akarta venni a királyságot, a román fejedelem pedig királlyá kívánta magát koronáztatni. A *Hon*ban megjelent, átvett tudósítás szerint a sajtót izgatta, hogy mit szólnak ehhez a többi európai hatalmak, köztük a Monarchia, mire a román külügyminiszter azzal oszlatta el a kétségeket, hogy a lépés csupán formális, és a más országokban élő románság miatt sem érdemes aggódni, mert az uralkodó nem a „románok királya”, hanem „Románia királya”.⁴⁴⁷ A napilap távirati értesülése alapján a román lapok szerint a változás az ország „állandóságát” szolgálja.⁴⁴⁸ Az újság március végi tudósításai közt olvasható volt, hogy a román királyság kinyilvánítása alkalmából egy kőbányai vendéglőben hajnalig tartó bankettet adtak, ahol elénekelték az osztrák császári himnuszt, valamint ittak a magyar király és az osztrák császár egészségére.⁴⁴⁹

A *Hon* 1881. márciusi számaiban a cárgyilkosság miatt érthető módon többet foglalkoztak az orosz belpolitikai helyzettel, a terrorizmussal, a fiatalsággal és a Magyarországon bevezetendő polgári házassággal. A nyárra időzített választás előszele A *Hon* hirdetésoldalain jelent meg a főszerkesztő-tulajdonos másik sajtótermékének, az *Üstökös* című élclapnak az előfizetőket toborzó felhívásában: „Tisztelt választó közönség! A zászló ki van tűzve! Itt az idő, válasszatok!”⁴⁵⁰

446 A kivándorlók sorsa. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 18. [1].

447 Brătianu Romániának királysággá proklamálásáról. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 11. [1]. – Brătianu, Ion Constantin (1821–1891) az egyik legjelentősebb román politikus. Párizsban tanult, és legfőbb törekvése volt, hogy Erdély elváljon Magyarországtól.

448 Bukarest, márcz. 24. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 25. [3].

449 Bankett az első román király tiszteletére. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 30. [3].

450 *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 16. [4]; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 18. [4]; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 20. [4]; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 23. [4]; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 24. [4]; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 27. [4]; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 30. [4]; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 31. [4].

Ellenzéki sajtótudósítások

Az általában függetlenségpárti, dualista Magyarországon sokan az Ausztriától való teljes leválást tartották a nemzet jövője szempontjából az egyedül járható útnak, így ők képezték a kiegyezést támadó, ellenzéki politikai oldalt, akik mindvégig ragaszkodtak az 1848. március 15-i forradalom követeléseéhez. Ennek a nézőpontnak az egyik legfontosabb sajtója volt az *Egyetértés* című politikai napilap, amely kitüntetett figyelmet szentelt a '48-as szellemiséget hordozó kérdéseknek. 1881-ben a március 15-höz tartozó témakörökben jelentős változás történt, s a kormánykritikus újság számos olyan részletet is közölt, amelyekkel teljesebb képet lehetett alkotni a történekről.

A legjelentősebb lépést nyilvánvalóan az idős honvédek ellátásából részt vállaló állami szándék jelentette. Az *Egyetértés* is lelkiismeretesen tudósított a honvédegyletek összejöveteléről.⁴⁵¹ A napilap hasábjain a március 15-én megtartott országos értekezletig megjelent híradások nem részletezték a belviszályokra utaló szervezeti és személyi ellentéteket (a *Pesti Naplótól* és *A Hontól* eltérően), hanem inkább egy sok gonddal küszködő, de a közös hovatartozás miatt is egy viszonylag egységes társaságként írtak róluk. Az újság aprólékosan tárgyszerű beszámolója⁴⁵² az egész napos, nagy honvédtanácskozásról az érdekszövetséget egy kifejezetten körültekintő, s még a vitákkal együtt is, a demokrácia szabályai szerint működő testületként láttatta, amely méltó tárgyaló partnere az állami hivataloknak. A küldöttek határozata szerint a honvédmenház kezelését csak részben engedték át az államnak, hogy megakadályozzák az esetleges felszámolást, és ragaszkodtak a honvédség törvénybe iktatott erkölcsi elismeréséhez, továbbá indítványt tettek a honvédmenház jövőbeni sorsára és a régóta

451 Az 1848/9-iki országos honvédegyletek. *Egyetértés*, 1881. március 3. [6].; Az 1848–49-iki honvédek országos központi bizottsága. *Egyetértés*, 1881. március 4. [3].; A budapesti 1848–49-iki honvéd-egylet., Az országos honvédgyűlésre. *Egyetértés*, 1881. március 11. [7].; Az országos honvédgyűlés. *Egyetértés*, 1881. március 13. [2].; Honvédek gyűlése. *Egyetértés*, 1881. március 14. 2.; Az országos honvédgyűlésről *Egyetértés*, 1881. március 16. [3].; Az egyesült budapesti 1848/49-iki honvédegylet. *Egyetértés*, 1881. március 16. [6].

452 Az 1848/49-iki honvédek országos gyűlése. *Egyetértés*, 1881. március 16. [9–10].

javasolt fővárosi honvédelemkmű pénzügyi alapjára vonatkozóan. Majd zárt ülésen tárgyalták a sérelmes ügyeket, és végül a Hungária Szálló nagytermében társas ebéden emlékeztek meg a forradalmi napról és a dicsőséges időkről. (A budai szabadságharc emlékoszlopának – vagy más néven honvédelemkművének – a Szokoly-féle honvédealbumi háttérrel szülő hír már az *Egyetértés*-ben is napvilágot látott a hónap első felében.⁴⁵³)

A másik nagy előrehaladás az újságírók szervezeti életében történt. Az ellenzéki napilap számára különösen fontos volt a sajtószabadság, a sajtó ügye, az újságírók helyzete. A hírlapírók közgyűléséről adott *Egyetértés*-beli tudósítás⁴⁵⁴ sokkal átfogóbban mutatta a korabeli sajtóviszonyokat a kormányközeli lapokhoz (*Pesti Napló*, *A Hon*) képest. A beszámoló szerint a titkár kiemelte a sajtószabadság érvényesítését, elmondása alapján az eltelt év során eredménytelenek maradtak a magyarországi sajtó terjesztését gátló osztrák hatóságokkal szemben, továbbá tájékoztatót a nyugdíjintézet folyamatban lévő megalakulásáról, valamint javasolta egy magyar távirati intézet felállítását, mert a bécsi székhelyű intézmény drágán és kifogásolhatóan szolgált. A közgyűlés az indítványokat megvitatta, és lezajlott a szavazás a vezetőségi tagokról, s megbízta a választmányt a felvetett ügyek rendezésével.⁴⁵⁵ Az újság később közzétette a leendő nyugdíjintézet alapszabálytervezetét,⁴⁵⁶ amelyet még az igazgatósági tagok módosítottak,⁴⁵⁷ azonban érkeztek pénzbeli felajánlások is.⁴⁵⁸

A fejlemények mérlegelésre ösztönözték az ellenzéki oldalt, hiszen az egyik függetlenségi párti képviselő, Komjáthy Béla⁴⁵⁹ is áttekintette a sajtóélet erkölcsét, mivel túlzottan enyhének tartotta a magánemberek sérelmére

453 A szabadságharc emlékoszlopa a fővárosban. *Egyetértés*, 1881. március 9. [2].

454 A hírlapírók közgyűlése. *Egyetértés*, 1881. február 28. [3]. – Az egyesület 1880-tól tekintette magát megalakultnak, bár az azt megelőző években is bőségesen voltak tudósítások az „újságírók egyesületéről”.

455 A hírlapírói egyesület. *Egyetértés*, 1881. március 17. [3].

456 A hírlapírók egylete nyugalmazó-intézetének alapszabály-tervezete. *Egyetértés*, 1881. március 15. [5–6].

457 A hírlapírói kör albizottsága. *Egyetértés*, 1881. március 24. [5–6].; A hírlapírók együletének. *Egyetértés*, 1881. március 25. [3].

458 A hírlapírók nyugdíjintézete javára. *Egyetértés*, 1881. március 31. [2].

459 Komjáthy Béla (1847–1916) ügyvéd, politikus, jogi író, alispán, országgyűlési képviselő, híres volt a bűnprekben tartott védőbeszédeiről.

elkövetett sajtóvétségek büntető ítéleteit, míg az állam elleni bírósági döntések súlyosabbak voltak, tehát az arányos joggyakorlat hiányára hívta fel a figyelmet.⁴⁶⁰ Emellett a cikkíró rávilágított az újságírói hivatás morális gondjaira, s főleg a felelőtlen botrányvadász hírlapírókat kárhoztatta.

„A sajtószabadságnak legigazabb barátja is kénytelen elismerni azt, hogy azzal nagyon sokan vissza élnek. A sajtó nagy hatalom is ez jól is van úgy, de éppen azért, mert úgy van. nem szabad azzal vissza élni, de mert e tilalmat sokan nem veszik tekintetbe, korlátokat kell felállítani, melyek e visszaéléseket a lehetőségig megakadályozzák. [...]

A sajtó hivatása az állam és a társadalom érdekeit védeni, és a mint ezen czélok biztosítására az eszmék különbözők, épen úgy különbözőhetnek tartalmukra nézve egymástól a sajtó egyes közlönyei. Az állam és a társadalom érdekében áll, minden nemesnek, jónak, az erkölcsnek a becsületnek védelme, a hivalkodásnak és minden bűnnek üldözése, és ezek már oly kötelességek, hogy ebben a sajtó minden közlönyének egyöntetűen kell eljárnia.

Nálunk is igen sokan a hivatatlanok közül hivatottnak érzik magokat „az írói tollat felvenni, s azon nagy úrt, mely a hivatottság és a hivatatlanság közt van, és melyet csak a becsületesség, a valódi műve[1]tség tölthet be, azzal igyekeznek megtölteni, hogy az erkölcs a becsület védelmezésének álczája alatt, a bűn ostorozásának czéje alatt félre téve minden kiméletet, csak hogy nevüket félelmetessé tegyék, csakhogy közlönyeiknek érdekességet szerezzenek, behatolnak a magánélet szentélyébe, nyilvánosságra hurcolják a családi életet, bűnre fujják fel sokszor a tévedéseket, a véletlen eseteket. [...] kapva kap az alkalmon, hogy mint az erkölcs bajnoka, mint a korrupciónak ellensége tündökölhessen, és egész készséggel tért nyit a gyanúsításoknak, a nyílt támadásoknak, és ez által a becsület nevében segédkezet nyújt a becsület elleni orvtámadásnak.

460 Komjáthy Béla: A sajtó érdekében. *Egyetértés*, 1881. március 9. [1–2].

A becsület elleni támadás nyomát, helyreigazítással, megczáfolással vagy párbajjal eloszlatni nem lehet, [...]

Fájdalommal kell konstatálnom, hogy ez óvatosságot a mi sajtónk nem mindig tartotta meg és éppen ez volt az indoka annak, hogy az utóbbi időkből oly sokan támadták meg a sajtót s hogy oly sokan már a sajtószabadság korlátozásáról is gondolkoztak.

Igaz ugyan, hogy az ily személyes jellegű támadások, minden művelt és becsületos ember lelkületét sértik és azoktól undorral fordul el. de ez még magában nem elég biztosítéka a magánbecsületnek, más garanciákról is kell gondolkozni.”

Az *Egyetértés* szerkesztősége azonban kitekintett a külföldi, nevezetesen a francia sajtóhelyzetre is, megelőzve *A Honban* az angol és olasz újságokról megjelent Szinnyei-féle összehasonlító elemzést. Az ellenzéki lap franciaországi tudósítója helyzetértékelésében előrebocsátotta, hogy „Biz ez nálunk, Franciaországban nagyon »elbörzészedett.« Magyarországon a politikai napilap egy zászló, melyet egyik vagy másik pártnak kiválóbbjai igyekeznek fennen lobogtatni. Önöknél az »elv« olyan szó, mely nem ment ki még egészen a forgalomból.”⁴⁶¹ A francia levelező szerint a kinti lapok a kétes megbízhatóságú, nyereségre törekvő vállalkozások, és bemutatta a nagyobb szerkesztőségeket, ahol a vezérelvek egyszerűen a bevételekkel, a pénzügyi megfontolásokkal írhatók le. A lapok látóköre is erősen korlátolt, mert a „franciákat csak Páris érdekli”, nem foglalkoznak sem külföldi, sem más otthoni történésekkel, ahogy nem kedvelték az elvont eszméket, „tisztá elveket”. A sajtó hasábjain politikai észérvek helyett inkább a „szenvédélyeket” korbácsolják fel, akik más véleményen vannak, azok gazemberek, tolvajok, gyilkosok: „Aktualitás, skandálum, kölcsönös sárbaczigálás! Ime a szent három egység, melynek a francia sajtó mint istenségnek hódol.”⁴⁶² S tulajdonképpen ennek köszönheti Magyarországot, hogy a franciák felfigyeltek a szegedi árvízre. A tényközlő sajtónak alig van méltó képviselője, s ha akad is ilyen, azt is kevesen olvassák. Azonban, a magyar

461 Bariche: Az újság-gründolás. *Egyetértés*, 1881. március 6. [9].

462 Bariche: A francia újságírók. *Egyetértés*, 1881. március 29. [10–11].

tárcarovatnak megfeleltethető helyen az újságok szívesen hagyatkoznak a folytatásokban közölt irodalmi művekre, amelyeket rendszerint egy érdekfeszítő ponton szakítanak meg, hogy a következő számot minél többen vegyék meg, hogy elolvashassák a jelenet megoldását.

Az *Egyetértés* azon lapok közé tartozott, amelyek a legkorábban adtak hírt a szerveződő budapesti múzeum kerti március 15-i megemlékezéséről.⁴⁶³ S az idő tájt osztotta meg a lap átvett értesülését, amely szerint Petőfi Sándor *Fölösleges aggodalom* című, 1847-ben írott költeménye valamennyi addigi Petőfi-kiadásból kimaradt, s ezért a verset is megjelentették.⁴⁶⁴ Az újság közleményei alapján, néhány nap múlva az ünnepség szervezői szembesültek azzal, hogy a kert pázsitjának védelme miatt a rendőrség nem engedélyezi a kérvényezett helyszín használatát, valamint közölte, hogy a munkások vendéglőbéli gyülekezőhelyükről indulnak majd a rendezvényre.⁴⁶⁵ Az egyetemista fiatalok az idő sürgető előrehaladtával közvetlenül a múzeum igazgatójához fordultak, s az erről szóló tudósításból állt össze a hatóságok egymásra mutogatásának láncolata, mert az igazgató megadta volna ugyan az engedélyt, de neki is tekintettel kellett lennie a Közmunkatanács pázsitkímélő állásfoglalására, ezért valójában nem adhatja át a kertet az ünneplő tömegnek, és az egyetemisták ekkor döntöttek arról, hogy országgyűlési képviselői segítséget kérnek.⁴⁶⁶ A következő tudósítás már az ünnepi programelőzetest tartalmazta a megváltoztatott hellyel,⁴⁶⁷ amely után még bekerült a Petőfi Társaság találkozójának összefoglalója.⁴⁶⁸ Az *Egyetértés* is közölte a szervezőség ünnepi felhívását az akkori jelennel elégedetlen megjegyzés kíséretében, mivel az egykori, 1848-as „tűrhetlen szabadság- és alkotmányszeretetre” szükség van, hiszen az 1867. évi kiegyezés óta egyre süllyed

463 Március 15-iki ünnep a muzeum-kertben. *Egyetértés*, 1881. március 4. [2].; Március 15. *Egyetértés*, 1881. március 6. [2].

464 Petőfinek egy ismeretlenül maradt költeményét. *Egyetértés*, 1881. március 5. [2].

465 Március 15. *Egyetértés*, 1881. március 11. [2].

466 A március 15-iki emlékűnnepnek. *Egyetértés*, 1881. március 12. [2].

467 Március 15-ike. *Egyetértés*, 1881. március 14. [2].

468 A Petőfi-társaság. uo.

az ország, a politikusok feladták a nemzet érdekeit, s csak a perszónaluniónak lehet esélye arra, hogy meghozza a boldogabb időket.⁴⁶⁹

A március 15-i ünnepi beszámoló esetében az ellenzéki napilap a másnapi számában előbb ismertette az ünneplőknek címzett táviratokat, amelyek szerint a „bécsi magyar ifjuság nevében lelkesedett örömmel” küldték testvéri üdvözlőket, a szabadkai fiatalok osztoztak a hazafias érzelmekben, a leMBERGI ifjuság „szívvel-lélekkel” együtt érzett a pestiekkel, és a marosvásárhelyiek a sajtószabadságot üdvözlötték.⁴⁷⁰ Majd az újság belső hasábjain részletes tudósítás szerepelt a megemlékezés menetéről, amelyből tudható, hogy TánCSICS megérkezését lelkes éljenzéssel fogadták, és az emberek betöltötték az egész teret.⁴⁷¹ A szerkesztőségnek vélhetően sikerült megszereznie a vezérszónoklat teljes szövegét, mert az idézőjel nélküli rész csonkítatlan retorikai egységet tartalmaz. A beszéd a *Nemzeti dal* híres refrénjével indítva alapozta meg az emelkedett hangulatot. A fényes napot megelőző történeti felvezetést egy győzelmi kijelentés zárta: „»Ismét magyar lett a magyar!« És megtörtént a világ legnagyobb csodája: a magyar fölülmulta a magyart!” Majd a meghátrálás korszakai vonultak fel, amelyek meggátolták a magyarság kibontakozását, „a szabadság géniuszának magasztos röptét is, mely különben márczius 15-től feltartóztathatlanul vezérelte volna a nemzetet az emberi lét legmagasztosabb célja felé: e szeretett haza nagyságában megvalósuló boldogsága felé mindannak, mi magyar!” Az eszme életerejét, elpusztíthatatlanságát és hatókörét további hasonlatok, továbbá Vörösmarty Mihály *Előszó és Fóti dal* című költeményének klasszikus sorai érzékeltették.

„A keresztre feszített szabadság eszméje felpattantotta zsoldosok által őrzött kősirja ajtajait, s a martírság nymbuszával övezve járta meg dialutját az egész művelt világ körül.

És nyomában, a merre jár, a kihalt sivatagon mindenütt új élet fakad. Meghozza a föld népeinek a szabad béke örömeit, az emberiség áldását, a műveltséget és jólétet teremtő munkát, a tudomány és művészet

469 Márczius 15-ike. *Egyetértés*, 1881. márczius 15. [3].

470 Üdvözlő sürgönyök. *Egyetértés*, 1881. márczius 16. [3].

471 Az egyetemi ifjuság márczius 15-diki ünnepélye. *Egyetértés*, 1881. márczius 16. [9].

virágzását, az emberi szellem diadalát a természet erői felett; és vele megjö az idő, midőn:

»Munkában él az ember mint a hangya.

És küzd a kéz, a szellem működik.

Lángol a gondos ész, a szív remél,

S a béke izzadt homlokát törülvén,

Meghozni készül a legszebb jutalmat:

Az emberüdvöt, melyért fáradozott! [«]

S a béke és szabadság áldásait betetőzi a magyar nemzeti eszme teljes diadala.” [...]

»Minden ember legyen ember

És magyar,

A kit e föld hord s egével

Betakar«.”

Az egész ország számára dicsőséges napot (öröm)ünneppé kívánták avatni azzal, hogy első lépésként nem a temetőbéli síroknál emlékeznek – megzavarva ezzel a hősök nyugalmát –, hanem „az élők országába, a haza szívének, a fővárosnak közepébe, a tudomány és nemzeti kultúra e fölkelet csarnokának tőszomszédságába” gyűltek egybe, valamint mindent e nap fényébe vonni, mely a jövő közéletében valaha fontos lesz.

„Légyen e nap egyesülése a nemzet minden tagjának a múlt emlékeiben, melyen a szabadság örökké buzogó forrásából meríthessünk erőt ama másik, még nagyobb kötelességünk teljesítésére: megóvni és gyarapítani fényben és hatalomban az apáinkról ránk szállott szent örökséget: a szabad magyar hazát!”

S e feladathoz a tanuló ifjúságra, a „szellem bajnokaira” komoly felkészülés és kemény munka vár, hogy becsülettel helytállhassanak, és azért, hogy a nemzetet a győztes emberiség részévé tehessék. Zárásként az elhivatott kötelezettséget ismét Vörösmarty-idézettel (*Gondolatok a könyvtárban*) jelenítette meg. A szónoklat zajos éljenzést váltott ki, amely után még elhangzott Petőfi *Nemzeti dala*, a *Szózat* és a *Kossuth-nóta*. Az ünnepség végén szétosztották Ábrányi

Emil⁴⁷² *Március tizenötödike* című, kinyomtatott versét úgy, ahogy azt annak idején Petőfiével tették. Az ifjúságot Messiássá avató, gyújtó hangú, Petőfi alakját felvillantó, biblikus időtávot megjelenítő Ábrányi-vers ugyancsak olvasható volt a beszámoló végén.

„Kél uj özön ...! Ah! a nyomornak könyje,
 Vegyülve vérrel lesz a föld özönje,
 A mely lemos szennyet, gyalázatot
 S szebbé terem sok késő századot!
 S a vész után majd látjuk az erényt
 A mint röpül. Noé gerléjeként:
 Szivárvány fön, csőrében ott az ág,
 S téged köszönt, oh győző ifjuság!”

Az *Egyetértés* is tényként közölte, hogy ünnepeket tartottak az ország minden részében,⁴⁷³ és az elkövetkező napokban bőséges teret biztosított a vidékről érkezett tudósításoknak. A vidéki levelezők összefoglalták a kecskeméti, a ceglédi, a debreceni, az aradi, a nagyvárad, a szarvasi, a hajdúbozsörményi,⁴⁷⁴ a magyaróvári⁴⁷⁵ megemlékezéseket. A *Pesti Napló* és *A Hon* értesülései kiegészültek az *Egyetértés*ben megjelent híradásokkal Versegről, ahol az olvasókori rendezvényt este lakoma követte, Egerből, ahol a jogakadémia diáksága és a honvédegylet közösen tartottak ünnepeket és vacsorát, a kassai emlékezőket pedig egy helyi vendéglő fogadta be.⁴⁷⁶ Ugyancsak további adalékul szolgált a nagyközönség számára, hogy Selmecbányán a diákok átmentek Szélnaknára, ahol a községi bíróságot várta őket, majd együtt vonultak a szélnaknai csata hőseinek emlékművéhez. Az ezt követő szónoklatok után a helyi kaszinóban találkoztak, s csak este tértek vissza Selmece. A pápai polgárok szintén lakomával adóztak a fényes napnak; Nagykárolyban az emlékezők a római katolikus, a reformá-

472 Ábrányi Emil (1850–1920) költő, műfordító, újságíró.

473 Március 15-ét. *Egyetértés*, 1881. március 17. [2].

474 Uo.

475 Március 15-ike vidéken. *Egyetértés*, 1881. március 18. [2].

476 Uo.

tus és az orosz ortodox templomi ünnepi szertartás után a kaszinó éttermében gyülekeztek, ahol lelkes és hazafias tósztokat mondtak, ám főként Kossuthot éltették.⁴⁷⁷ A vidéki értesüléseket zárta a szegedi és az alberti-irsai tudósítás.⁴⁷⁸ Az előbbi város felsőkerületi népköre kedélyes vacsorát szentelt az egykori forradalmi nap dicsőségének, és az utóbbi községek iparos körének ifjúsága az egyetben rendezett megemlékezést, ahol a *Himnusz* eléneklése és a beszédek után elhatározták, hogy kezdeményezik a Hentzi-szobor⁴⁷⁹ eltávolítását.

Az ellenzéki napilap ünneputós hírei közt felbukkant a magyarosodás témaköréhez tartozó tudósítás, amely szerint a Pesthez közeli Ercsi lakossága elmagyarosodott, többen beszéltek magyarul, mint szerbül, ezért meg is egyeztek a katolikus egyház helyi képviselőivel, hogy a szertartásokat inkább magyarul tartásák, azonban mégis akadt néhány ellenző, akik emiatt zavargást keltettek.⁴⁸⁰

Az *Egyetértés*nek volt franciaországi tudósítója, s ezért is jelent további érdekességet a Párizsi Magyar Egylet. Az 1860-as évek végéig ugyanis voltak szórványos híradások arról, hogy megemlékeztek a forradalom napjáról, ami az 1870-es években háttérbe szorulhatott, de az 1879-es március 12-i szegedi árvízkatasztrófa utáni franciaországi segítség szervezésében részt vállaltak, s úgy tűnt, hogy új fejezet kezdődhet a francia–magyar kapcsolatokban. Az egylet március 13-i közgyűlésén tiszteletbeli taggá választották báró Kemény Gábort⁴⁸¹ és Jókai Mórt, valamint elhatározták, hogy iparáganként önképzőköröket alakítanak a tagtársak a francia ipar minél jobb megismerésére, végezetül pedig megállapították a tagdíjakat.⁴⁸² A beszámoló azonban egyáltalán nem

477 Március 15-ike vidéken. *Egyetértés*, 1881. március 19. [2].

478 Március 15-ike. *Egyetértés*, 1881. március 22. [2].

479 Hentzi von Arthurn, Heinrich (1785–1849) császári és királyi vezérőrnagy, az 1848–1849-es szabadságharc idején a császári hadsereg egyik katonai vezetője és a budai vár parancsnoka. Az 1849. májusi várostrom végén megsebesült, s a sérülésbe néhány nappal később belehalt. A magyarok közt népszerűtlen, Pestet szétlővető katonatisztnak 1852 és 1899 között szobra volt a Budai Várban, a Szent György téren.

480 Nemzetiségi zavargások Ercsiben. *Egyetértés*, 1881. március 24. [2].

481 Báró Kemény Gábor (1830–1888) gazdaságpolitikus, publicista, országgyűlési képviselő, (gazdasági területeken többször is) miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia levelező, később tiszteleti tagja, a Magyar Történelmi Társulat elnöke.

482 A párisi magyar egyletből. *Egyetértés*, 1881. március 24. [5].

említette március 15-ét. (Valószínűleg *A Hon* is az *Egyetértés* tudósítását vehette át az egyletről közölt híréhez.⁴⁸³)

Kulturális sajtó tudósításai

A sajtóéletre jellemző, hogy a szerkesztőségek köre csoportosuló értelmiségiek többségének véleménye elmarasztalóan ítéli meg a mindenkori államvezetés munkáját, még akkor is, ha valójában (részben) támogatják a kormánypolitikát, hiszen a felemlegetett kérdések szükségszerűen kritikának minősülnek. S bár a kulturális lapok nem nyilvánítottak politikai állásfoglalásokat, de a nagyon megosztó nézetek esetében tompították az ellentéteket, és a megegyezés felé terelték a vitázó feleket.

A dualizmus idejének Magyarországon a közélet tematizálásának kulturális közegét hagyományosan elsősorban az irodalommal foglalkozó sajtó jelenítette meg, ezért volt fontos szerepe – többek között – a *Fővárosi Lapok* című napilapnak. Az újság a március 15-i nemzeti ünnep kapcsán addig is következetesen kiállt Petőfi emlékezetére, a Petőfi Társaság, a sajtószabadság, az idős honvédek mellett, és természetesen pártolta a magyar nyelv használatát. Az 1881-es esztendő kedvező változást hozott a honvédek és a hírlapírók életébe.

A *Fővárosi Lapok* szintén beszámolt a honvédek körében zajló, az ellátásukat megkönnyítő kormányzati segítség elfogadásáról szóló egyeztetésekről, találkozókról.⁴⁸⁴ Kérésüket hosszú ideje halogatták, s addig főleg adományokkal enyhítettek helyzetükön.⁴⁸⁵ Az érintettek fölött pedig bizony eljárt az idő, ezért egyebek mellett abban is megegyeztek, hogy – tekintettel a szabadságharcos nemzedéknek az életkorral egyre gyérülő számára – amennyiben már nem lesz a menházban elhelyezendő idős honvéd, árvaházként működjön tovább az intézmény. Az országos értekezletüket befejező vacsoráról szóló tudósítás szo-

483 A párisi magyar-egylet. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 24. [2].

484 A honvédgyűlés. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 5. 271.; Az országos honvédgyűlés. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 15. 313.; A menedékházat. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 16. 319.; A honvédgyűlésről. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 17. 324.; A buda-ó-budai honvédegylet. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 25. 362.

485 Tisza Kálmán és neje. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 5. 271.

morkásan zárult: „Hölgyek nem voltak nagy számmal s a tánc is csöndesen folyt. – Hiába a régi honvédség nem fiatalság többé.”⁴⁸⁶ A Szokoly-féle *Honvédalbum* gyűjtési felajánlása is feltűnt az irodalmi lap hasábjain, de úgy, hogy akkor már a szóban forgó szabadságharc szobrának leendő helyét hozták nyilvánosságra.⁴⁸⁷ Az újság olvasóit sem hagyta nyugodni az 1848–1849-es szabadságharc méltatlan kimenetele, a kiegyezés elfogadása. Így előkerült a világosi fegyverletétel,⁴⁸⁸ amelyet megelőzött a Kossuth–Görgei-vita kapcsán Klapka György értékelése, amely szerint taktikailag helyes volt tiszttársa döntése,⁴⁸⁹ azonban mégis hiányolta nála a hazafiúi elkötelezettséget.⁴⁹⁰ A kiegyezésellenes Kossuth-érvek nem kaptak teret az újság márciusi számaiban, viszont ajánlásra került a „turini remetével” szembeszálló Salamon Ferenc új könyve, amelynek vonatkozó fejezete tárgyalta a törvényi tényállást.⁴⁹¹ Az irodalmi napilap felhívta olvasói figyelmét az újonnan megjelenő katonai visszaemlékezésekre, amely a valamikori küzdelmes napokat elevenítette fel.⁴⁹² A szerkesztőség is azonosulhatott a közvélemény vigasztalásával, hiszen átvette annak az olvasói levélnek az észrevételét, amely szerint a magyar szabadságharc letörésében közreműködő orosz cárt éppen azon napon érte utol a végzet, amikor annak idején az oroszok először ütköztek meg a magyar honvédekkel Nagyszebennél.⁴⁹³ A szabadságharcos időknek azonban volt egy igaztalanul megvádolt vezéralakja is, Madarász László,⁴⁹⁴ az egykori rendőrminiszter, akinek vétlensége csak

486 A honvédgyűlésről. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 17. 324.

487 A városháztérre nézve. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 10. 292.

488 A világosi fegyverletétel. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 20. 339.

489 Klapka tábornok. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 6. 275.

490 Klapka tábornok. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 6. 282.

491 Ráth Mórnál. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 30. 383–384. – Salamon Ferenc: *A magyar királyi szék betöltése és a Pragmatica Sanctio története*. 2. kiadás. Ráth Mór, Budapest, Holzhausen Nyomda, Bécs, 1881.

492 Szintén Aigner-nél. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 30. 383. – Jakab Elek: *Szabadságharcunk történetéhez: visszaemlékezések 1848–1849-re*. Aigner Lajos, Budapest, 1881. – Jakab Elek (1820–1897) történész, művelődéstörténész, levéltáros, jogász, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. – Abafi (Aigner) Lajos (1840–1909) irodalomtörténész, könyvkiadó, lepkész, a Petőfi Társaság tagja, a magyar szabadkőműves mozgalom feltárója.

493 Egy veterán-honvéd. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 17. 324.

494 Madarász László (1811–1909) politikus, a reformellenzék tagja, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc rendőrminisztere.

halála után derült ki, ám életében mindenki megvetette. A *Fővárosi Lapok* más újságokból tudni vélte, hogy a politikus hazatér emlékiratai miatt, ám a névtelen tudósító az elvonulást javasolta a dicstelen emlékü emigránsnak.⁴⁹⁵

A korabeli (íratlan) sajtóetika szerint is az újságírónak becsülettel hitelességre kellett törekednie. A *Fővárosi Lapok* a *Pesti Napló*hoz hasonlóan Neményi Ambrus (hazafiú) hírlapírói tettét méltatta, amiért visszaverte a német újságok hamis állításait.⁴⁹⁶ Ám ebből az összefoglalóból vált világossá a német sajtó viselkedésének háttere: a fővárosi német nyelvű színházak visszaszorultak a magyar nyelvhasználat terjedésével, s ezt úgy értelmezték, mintha Magyarországon üldöznék a németeket. Az újság röviden tudósított a pancsovai tollforgatóknak a magyarokkal rokonszenvező (Jókainak címzett) üzenetéről.⁴⁹⁷ Az ország jóhírnevét megvédő pancsovaiakat példaképpül állító *Fővárosi Lapok* közleményei alapján is a hazai szerkesztőségek és a kiadók egyre erősebb tőkével rendelkeztek, így az Athenaeum Kiadó éves nyeresége virágzó tevékenységről árulkodott,⁴⁹⁸ és felállítás alatt volt a hírlapírók nyugdíjintézete, amelynek előrehaladtáról az olvasók is értesülhettek.⁴⁹⁹ A kezdeményezés nyomán az írók segélyegylete is a tettek mezejére lépett, és egyre több adományozója akadt,⁵⁰⁰ majd az Írók és Művészek Társasága is meghirdette közgyűlését.⁵⁰¹ A technikai fejlődés pedig már lehetővé tette az első telefonhívásokat.⁵⁰²

495 A szabadságharcz. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 12. 302–303.

496 Neményi Ambrus. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 9. 287.

497 Jókai Mór. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 16. 319.

498 Az „Athenaeum”. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 10. 292.

499 A hírlapírók egylete. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 1. 250.; A hírlapírói nyugdíjintézet. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 15. 314.; A hírlapírói egyesület. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 18. 329.; A hírlapírói nyugdíj-intézet. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 27. 368.

500 A magyar írók segélyegylete. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 2. 255.; A magyar írók segélyegylete. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 5. 271.; A magyar írók segélyegyleténél. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 6. 275.; A magyar írók segélyegyletének. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 11. 297.; A magyar írók segélyegyletének. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 25. 361.; A magyar írók segélyegyleténél. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 30. 389.

501 Az írók és művészek társasága. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 16. 319.; Az írók és művészek társasága. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 29. 376.

502 A telefon. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 12. 303.; Az első telefon-összeköttetés. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 15. 314.

Az irodalmi napilap továbbra is követte a Petőfi alkotói örökségét ápoló Petőfi Társaság működését, így közzétette a következő ülés napirendjét,⁵⁰³ de ugyanezen okból megosztotta egy addig a Petőfi-kiadásokból kimaradt költemény megtalálását.⁵⁰⁴ A szerkesztőség figyelemmel kísérte a tárgyi emlékezet alakulását, amikor beszámolt a költő szobrára gyűjtő aszódi jótékonyasági előadásról,⁵⁰⁵ vagy a poéta másod-unokatestvérének sírkövére adományt szerző indítványáról.⁵⁰⁶

Március elején a nemzeti ünnep kapcsán a *Fővárosi Lapok* is megosztotta azt az értesülést, hogy az ünnepséget a Nemzeti Múzeum kertjében akarják megtartani,⁵⁰⁷ később pedig közvetítette az előljárással történő egyezkedéseket,⁵⁰⁸ melynek eredményeként az Egyetem térre kaptak jóváhagyást a rendezők, s aggodalmasan tette fel a kérdést: „Vajjon eszébe jutott-e az ifjúságnak, hogy a még élő Táncsics Mihályt is meghívja ez ünnepre? Eddig sohasem hívták meg. Most még van rá idő.”⁵⁰⁹ A szerkesztőség az aradi megemlékezés esetében beharangozó felhívást is közzétett,⁵¹⁰ és tájékoztatást adott a Bécsben lezajlott március 13-i emlékünnepről, amelyet – a rendőrség félelmére – „grossdeutsch” (azaz az Ausztriát is magába foglaló, egységes német állam létrehozását hirdető) fiatalok szerveztek, és mintegy negyven koszorút helyeztek el.⁵¹¹ S emellett a lap megjelentette a budapesti megmozdulás programelőzetesét,⁵¹² majd élényszerűen összefoglalta az ünnepséget a beszédek és szavatok tartalmával, továbbá azok közönségbéli fogadtatásával, és végül külön kitért az egyik díszvendégre, Táncsics Mihályra: „az ősz embert fölvezették (mert rosszul lát) a tribune-re s aztán vállra kapták s úgy vitték hazafelé, a mint harminchárom év előtt kihozták a budai börtönből”.⁵¹³ (Az újság figyelmét felkeltette a sokat szen-

503 A Petőfi-társaság. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 12. 302.; A Petőfi-Társaság. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 15. 313.

504 Petőfinek. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 6. 276.

505 Aszódon. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 25. 362.

506 Orlai Petrich Soma. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 20. 339.

507 Az egyetemi ifjúság. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 5. 271.

508 Március tizenötödikét. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 11. 297.

509 Március 15-dikének. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 13. 305.

510 Aradon. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 11. 298.

511 Március tizenharmadikát. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 15. 315.

512 Március 15-dikének emlékünnepét. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 15. 313.

513 Március tizenötödikének. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 16. 319.

vedett, agg férfiú elesettsége, ami megindította az ifjabb nemzedéket, akik ezért gyűjtést kezdeményeztek számára.⁵¹⁴) A *Fővárosi Lapok* tudósításaiból kiderült, hogy a fővárosban máshol is felidéztek március 15-e évfordulóját, így a Sugár úti körben tartott beszéd is erről szólt.⁵¹⁵

Az emelkedett hangulatot megélő, ünneplő közönség egy része nagy valószínűséggel érdeklődéssel fordult az alkotó emberi szellem szórakoztató műfaját megjelenítő színházak felé. Aznap este a Nemzeti Színház Giuseppe Verdi⁵¹⁶ Aida című operáját tűzte műsorára, a Népszínházban pedig Paul Ferrier⁵¹⁷ és Jules Prével⁵¹⁸ *Tiszturak a zárdában* című operettjét adták Louis Varney⁵¹⁹ megzenésítésében.⁵²⁰

A lap későbbi számában szerepelt a budapesti ünneplőket üdvözlő bécsi, szabadkai, leMBERGI sürgönyök híre.⁵²¹ A szerkesztőségnek gondja volt a vidéki események ismertetésére is, így az aradira, a kolozsvárra, a debrecenire, a ceglédre, a gyöngyösre, a mátészalkaira, a kecskemétire, és a hajdúböszörményire.⁵²² Az újság a később érkező beszámolókat is közzétette, amelyeket Nagyváradról, Székesfehérvárról, Sátoraljaújhegyről, Rimaszombatról,⁵²³ Eperjesről,⁵²⁴ valamint Alberti-Irsáról⁵²⁵ küldték. Az ünneplés módja változatos volt, hiszen akadt, ahol diák, jeles politikus, más helyi előljáró vagy szerzetes, netán református lelkész mondott beszédet a *Szózat* és a *Himnusz* kíséretében, amelyek hol a hősök sírjánál, hol pedig a társaskörökben vagy a vendéglőkben hangzottak el, azonban szinte valamennyi vidám, táncos eseménnyel ért véget.

514 Az egyetemi ifjúság. uo.; Táncsics Mihály segélyzését. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 24. 356.

515 A sugáruti körben. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 16. 319.

516 Verdi, Giuseppe (1813–1901) olasz zeneszerző.

517 Ferrier, Paul (1843–1920) francia drámaíró és szövegíró.

518 Prével, Jules (1835–1889) francia újságíró és szövegíró.

519 Varney, Louis (1844–1908) francia zeneszerző.

520 *Fővárosi Lapok*, 1881. március 15. 316.

521 Az egyetemi ifjúság. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 17. 324.

522 Aradon. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 16. 321.; A vidéki március 15-dikét. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 17. 324.

523 Nagyváradon. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 18. 329.

524 Eperjesen. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 19. 334.

525 Alberti Irsán. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 23. 352.

A márciusi ünnep utóhangjaként a nemzeti összetartozást megerősítő hírt adott közre a *Fővárosi Lapok*, amikor összefoglalta a Párizsi Magyar Egylet március közepén tartott közgyűlését, hiszen a tagság úgy döntött, hogy a fényes estélyek és felolvasások mellett a kint élő magyarokat is támogatja hasznos tanácsokkal, és szavaztak a tisztségviselőkről, valamint a tagdíjakról.⁵²⁶ Az irodalmi szerkesztőség érdekelt volt a magyar nyelvhasználat terjesztésében és a magyarosodás folyamatában, ezért kézenfekvő módon átvette az amerikai német nyelvű sajtó véleményét, amely megértően tárgyalta a magyarosodási törekvéseket.⁵²⁷ A névmagyarosítás kérdése ugyancsak teret kapott az újságban.⁵²⁸ Mégis mindezzel együtt teljes elfogadással üdvözölte a nemzetiségi fiatalok társas mulatságait, ahol a résztvevők saját nyelvükön érintkeztek.⁵²⁹

Az elemzésbe vont másik kulturális sajtó a *Vasárnapi Ujság* volt, amely csak hetente jelent meg, s így kissé nehézkesen követte az eseményeket. Mivel az újság az általános műveltséget emelő ismeretterjesztő írásokat is közölt az irodalmi művek mellett, ezért jóval lényegre törőbben mutatta be a történéseket. A március 15-i nemzeti ünnep tekintetében tulajdonképpen a *Fővárosi Lapok*éhoz hasonló témákat emelt ki a forradalomhoz és a szabadságharchoz kötődően, 1881-ben azonban több olyan művet adott közre, amellyel ismét átélhetővé váltak a régmúlt, dicsőséges napok, vagy közelebb kerültek a fényes idők vezéralakjai.

A hetilap a márciust várva Jakov Ignjatovics,⁵³⁰ a magyar nyelven publikáló szerb író visszaemlékezéseiből jelentette meg azt a fejezetet, amelyben Damjanics Jánost⁵³¹ mutatta be olyan magyar hadvezérként, aki a magyarok és katonatársai által is megbecsült hazafi és szerb hős (a szerbek vitézségének és állhatatosságának védője) volt.⁵³² A márciusi első lapszámban pedig egy református

526 A párizsi magyar egylet. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 25. 364.

527 Magyarosodási mozgalmaink. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 4. 267.

528 X: A névmagyarosításhoz. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 13. 306.

529 A szerb ifjak beszédája. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 4. 268.

530 Ignjatovics, Jakov (1822–1889) szerb regényíró, novellairó, újságíró, a Szerb Királyi Akadémia tagja.

531 Damjanich János (1804–1849) honvéd vezérőrnagy és az aradi vértanúk egyike.

532 Szerb író Damjanicsról. Ignjatovics emlékirataiból. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. február 27.) 9. sz. 134.

lelkész, Illyés Bálint⁵³³ olaszországi útinaplója kalauzolta el az olvasókat Kosuth Lajoshoz és családjához.⁵³⁴ A szerkesztőség később Komárom 1849-es elfoglalását idézte fel a nagyközönség számára,⁵³⁵ és felhívta a figyelmet a szabadságharcot felelevenítő emlékiratgyűjteményre, amit legújabbban Jakab Elek összeállításában adtak ki.⁵³⁶ A közművelődési hetilap részletes leírást közölt a váratlan eseményt jelentő 1881. március 13-i cárgyilkosságról, ám – igazodva a korabeli közfelfogáshoz, amely elítélte az 1848–1849-es szabadságharc leveréséhez nyújtott orosz segítséget – a tragikus fordulat alkalom volt arra, hogy felidézze a világosi fegyverletételt, amelyhez az orosz uralkodó nagymértékben hozzájárult.⁵³⁷ Az újság a magyar szabadságharc végét bemutató oldalaira pedig beillesztette a cár elleni merényletsorozat képeit, amelyek az olvasók számára is érzékeltették a háborús cselekmények borzalmait.

A március 15-höz tartozó témakörökben a *Vasárnapi Ujság* is összefoglalta az egykori honvédek életének fejleményeit,⁵³⁸ és a szabadságharc emlékművéről hozott döntést,⁵³⁹ viszont a hírlapírói hivatás biztos életpályává válására többször is visszatért,⁵⁴⁰ mint ahogy az írók megsegélyezésére.⁵⁴¹ Az utóbbi miatt ugyancsak fontos volt az Írók és Művészek Társaságának közgyűlése.⁵⁴²

533 Illyés Bálint (1835–1910) református lelkész, író, 1848–1849-es honvéd, országgyűlési képviselő.

534 Illyés Bálint: Olaszországi naplóból. II. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 6.) 10. sz. 147–150.

535 Udvardi Cserna István: Hogyan foglalták el a magyarok Komáromot. Emlékezés egy elfeledett hősrre. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 20.) 12. sz. 172–182. – Cserna István (1825–1903) református lelkész, 1848–1849-es honvéd, publicista.

536 Szabadságharcunk történetéhez. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. április 3.) 14. sz. 218.

537 Székely József: Világosi fegyverletétel. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. április 3.) 14. sz. 210–214. – Székely József (1825–1895) ügyvéd, író, levéltáros, 1848–1849-es honvédszázados.

538 A honvédgyűlés. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 20.) 12. sz. 187.

539 A szabadságharcz emlékoszlopa. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 13.) 11. sz. 172.

540 A hírlapírói egyesület. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. február 27.) 9. sz. 141.; A hírlapírók egyesülete. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 6.) 10. sz. 157.; A magyar hírlapírók nyugdíjintézete. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. április 3.) 14. sz. 220.

541 A magyar írók segélyegyleténél. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. február 27.) 9. sz. 141.; Az írói segélyegyletnél. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 27.) 13. sz. 204.; A magyar írók segélyegyleténél. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. április 3.) 14. sz. 220.

542 Az írók és művészek társasága. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. április 3.) 14. sz. 220.

A forradalom szellemi öröksége összpontosult Petőfi Sándor életművében, amelynek egyik gondozója a Petőfi Társaság volt, bár a szervezet napirendjén akkor már jóval általánosabb kérdések is szerepeltek, mint például – ahogy arról *Vasárnapi Ujság* 1881 márciusában tudósított – a ruházat esztétikája, de a vereselés mívésségére, a művek gondolatiságára továbbra is izgalmas kihívásként tekintettek.⁵⁴³ A lap is tájékoztatta olvasóit arról, hogy a Huszár Adolf-féle Petőfi-szobor gipszmintája megtekinthető lesz, és hasonló emlékművet akarnak állítani az aszódi gimnázium elé, ahol a költő egykor maga is tanult.⁵⁴⁴ A március 15-i fővárosi ünnepség kapcsán a szerkesztőség még a hónap közepe felé úgy tudta, hogy a múzeumkerti színhelytől kénytelenek eltekinteni parkvédelmi szempontok miatt, és mégiscsak a temetőben lesz a megemlékezés.⁵⁴⁵ A következő szám örvendezve tette közhírré, hogy a nemzeti ünnepet országszerte megtartották, és a „fővárosban először történt, hogy e nap emlékét nem a temetőben, hanem bent a városban rendezett ünnepélyvel ülték meg. Az egyetemi ifjuság tartá a szép ünnepet délután az egyetem előtti tágas téren.”⁵⁴⁶ A közművelődési hetilap az ünneplés utóhangjaiban nem a Táncsics-kultuszt támogatta, ahogy a *Fővárosi Lapok* tette, hanem Kossuthhoz fűződő emlékeket emelte ki, azaz először is megosztotta az egykori államfő tintatartójának előkerülésének hírért, másrészt beszámolt arról, hogy Párizsban nagyon népszerű az a kalaptípus, amit Magyarországon „Kossuth-kalapként” ismernek, de ezt a franciáknál egy színész után nevezték el.⁵⁴⁷

A *Vasárnapi Ujság* is kitért a nevek megváltoztatása ürügyén a magyarosodás kérdésére, ugyanis tájékoztatása szerint csökkent az ehhez szükséges illeték díja.⁵⁴⁸ A szerkesztőség azonban a hónap végére tartogatott egy különlegességet is, amely egy, a külhonban fellelhető magyar közösségről tudósított. A megjelentetett híradásból kiderült, hogy az Egyiptomban élő kereskedelmi ügynökök értesítették egymást egy núbai kis magyar telepről, amelynek akkori 11 fős

543 A Petőfi-társaság. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 20.) 12. sz. 187.

544 A Petőfi-szobor. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. február 27.) 9. sz. 142.

545 Március 15-ikét. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 13.) 11. sz. 172.

546 Március 15-ike. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 20.) 12. sz. 188.

547 Kossuth tintatartója., Magyar kalap Párizsban. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 20.) 12. sz. 189.

548 A névmagyarosítás ügyében. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. február 27.) 9. sz. 142.

(magyarul beszélő) tagsága naponta találkozott az ottani gazdag kereskedelmi ügynöknél, és magyar nyelvű lapokra volt szükségük.⁵⁴⁹ (A „telep” magva még a török hódoltság idején került ki Egyiptom és Szudán határára.)

Összegzés

Az 1881. esztendő március 15-e megünneplésének idejére úgy tűnt, hogy az egykori 12 pontos követelés néhány tétele beteljesülni látszik, és alátámasztást nyert az a várakozás, hogy az akkor megindított folyamat, ha lassan is, de mégis megvalósul. Ennek legelső tanúsága 1867-ben a cenzúra eltörlése volt, amely olyan virágzó sajtóviszonyokat tett lehetővé, hogy az újságírók saját nyugdíjbiztosító intézményt voltak képesek felállítani. Önálló „nemzeti őrsereg” ugyan nem létesült, mert az is az 1867 utáni, Ausztriával való közös ügyek része lett, de megindultak az egyeztetések a régóta halogatott (megtagadott), az 1848–1849-es szabadságharcos honvédek még életben lévő tagjainak állami támogatásáról.

S mindezzel párhuzamosan a kiegyezés óta eltelt csaknem másfél évtized március 15-i ünnepségek ifjúságának hazafiúi és nemzeti önképe megerősödött, nyíltan kifejezték küldetéstudatukat, megfogalmazták jövőképüket, amelyet a „márciusi ifjakéhoz” méltónak tartottak. Az új nemzedék életerejét és tettvágyát az emlékezés módjában is kifejezte: a fiatalok már nem kívántak csak lehajtott fővel adózni az egykori példaképek előtt, hanem emelt fővel, büszkén idézték fel a nagy elődöket, akiknek tettei az feladatukat is kijelölte. Ezért hirdették meg azt, hogy – az addig is nemzeti ünnepnek tekintett, de gyásznapként megélt emlékezést az örvendezés napjaként – valódi nemzeti ünneppé akarják tenni március 15-ét. Azaz az 1881-es év jelentős állomás volt március 15-e ünneplésének történetében, hiszen addig a fővárosi megemlékezés központi helyszíne a Kerepesi úti temető volt, ám ezen változtattak, és a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében akarták megtartani az ünnepséget. 1848. március 15-én a múzeum előtt gyülekező hallgatóság az egykori forradalmi nap eseménysorában a nemzeti öntudatra ébredés és függetlenségigény tömegessé válásának bizonyítéka és jelképe lett.

549 Magyar telep Núbiában. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 20.) 12. sz. 189.

Az eredeti helyszínt nem engedélyezték, de helyette jóváhagyták az Egyetem tere, amelynek szintén fontos szerepe volt a forradalmi nap történéseiben. Figyelembe véve azt, hogy a szabadelvű Tisza-kormányzat súlya gyengült a politikai erőterben, s 1881 nyarán a közelgő választások újbóli megmérettetést jelentettek, a korteshadjárat szelleme nem fedte le az ünnepeket, még akkor sem, ha voltak kormánykritikus megnyilatkozások. Sőt, maga a miniszterelnök is a megemlékezés méltó megtartásának ügyében intézkedett, amellyel nyilvánvalóan elébe ment a gáncsoskodásoknak, megvédve a Szabadelvű Pártot is, amely programját ugyancsak 1848. március 15-éből származtatta.

Az egyre gyarapodó sajtóanyag következtében a fentiek tükrében még a korábbi években szűkszavú, a tárgyilagosságot követő *Pesti Napló* is bőségesen tudósított a március 15-i nemzeti ünnepről és a hozzá tartozó eseményekről. A *Hon* kormánypárti sajtóként szintén beszámolt a megemlékezésekről, a hírlapírók egyesületének megerősödéséről, ám aggodalom töltötte el az óvakodó és egymással is vitázó honvédegyleti tisztviselők tárgyalásai láttán. Az ellenzéki *Egyetértés* viszont nem annyira a honvédeket megosztó ellentéteket emelte ki, hanem az egyeztetések folyamatát közvetítette, részletesen ismertette a sajtóélet fontosabb fejleményeit, és jegyzőkönyvi hitelességű leírást adott a fővárosi ünnepségről, valamint a vidéki rendezvényeknek is tágabb teret biztosított. A kulturális sajtó (*Fővárosi Lapok*, *Vasárnapi Ujság*) nem foglalkozott olyan kimerítően a nemzeti ünneppel és az ahhoz kapcsolódó közéleti témákkal, mint a politikai napilapok, hanem az emlékezetet életben tartó memoárirodalom közlését, népszerűsítését helyezte előtérbe. Azonban az valamennyi újságra jellemző volt, hogy az orosz cár elleni merénylet beszámolóival mellett megjelentették azokat a nézeteket is, amelyek illeszkedtek a közvélemény Oroszországot elmarasztaló ítéletéhez, amiért segítettek letörni az 1848–1849-es szabadságharcot.

Edit Fabó: 15 March in 1881

ABSTRACT: By the time of the celebration of 15 March 1881, some of the points of the former 12-point demand seemed to have been fulfilled, and the expectation that the process initiated at that time would be realized, albeit slowly, was confirmed. And in the decade and a half since the Austro-Hungarian Com-

promise of 1867, a generation of young people had grown up, a generation whose members were more concerned with a hopeful future and whose importance was compared to that of the revolutionary and freedom fighter heroes. That is why the 15 March commemoration marked a break from the usual scenario where the emphasis was no longer on the memorial procession and speeches, but on a reunion at the original site of the glorious day. Young people no longer wished to bow their heads in homage to their former role models, but to stand up tall and proud and recall the great ancestors whose deeds had marked their own mission.

As a result of the constantly growing press material, even the *Pesti Napló*, which in previous years had been a rather laconic and objective newspaper, reported extensively on the national holiday of 15 March and the events associated with it. In its capacity as a pro-government newspaper, *A Hon* also reported on the commemorations and related events, but, seeing the disputing parties, expressed doubts as to whether they recognised the historical opportunity. The opposition paper *Egyetértés*, on the other hand, did not so much highlight the controversy but rather conveyed the process of the negotiations, providing a notarised account of the celebrations in the capital and a broader scope for rural events. The cultural press (*Fővárosi Lapok*, *Vasárnapi Ujság*) did not cover the national celebration and related public issues as exhaustively as the political dailies, but focused on the publication and promotion of memoirs that kept the remembrance alive.

KEYWORDS: self-awareness, former glorious site, heroism, pride, vision